

ФУТБОЛ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН В СИСТЕМІ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН

В статті охарактеризовано футбол як глобальне явище між-етнічних відносин. Розглянуто історико-культурні особливості розвитку футболу. Встановлено належність футболу до сучасної масової культури.

Ключові слова: професійний футбол, масова культура, глобальний феномен, протиставлення «свій» та «чужий».

Жуль Ріме, засновник і президент паризького футбольного клубу «Ред Стар», згодом президент федерації футболу Франції та, зрештою, третій президент ФІФА, колись сказав: «Музика і футбол — два найсильніші фактори, що долають всі розбіжності та мовні поділи, захоплюють натовп без огляду на расу чи національність» [9].

Дійсно, футбол вже давно перестав бути просто грою, а перетворився на глобальний феномен. За популярністю й поширенням на планеті футбол є ігровим видом спорту номер один. На сьогодні членами Міжнародної спілки футбольних асоціацій (ФІФА) є 208 національних футбольних федерацій [6, с. 221], а це навіть більше, ніж кількість країн-членів Організації Об'єднаних Націй [1, с. 91].

Найбільшу популярність гра здобула в Європі, Південній Америці, Африці й частково Азії, менший інтерес до футболу виявляється в Австралії та Північній Америці. У багатьох країнах ця гра є частиною національної культури й об'єктом національної гордості, що багато в чому визначає той рівень інтересу, що наявний до футболу й процесів, які його оточують, в усьому світі. У багатьох країнах на сучасному етапі футбол використовується владою для досягнення політичних цілей і підживлення патріотичних ідей та гордості нації за свою країну. Урядовці за допомогою улюбленої гри сотень мільйонів уболівальників намагаються підвищити статус держави на міжнародній арені. Вплив футболу на сучасне суспільство здійснюється як у культурному, так і в політичному плані.

Футбол також є яскравим проявом національного характеру. Так, наприклад, «раціональний футбол», який довго сповідувала

збірна Німеччини, може вважатися проявом традиційного німецького порядку і дисципліни, а феєричний бразильський футбол - спортивною реконструкцією національних танців та національної боротьби капоейра [3].

Сьогодні футбол став символом глобалізації. За останні півтора десятиліття число гравців, які виступають за закордонні клуби побили всі рекорди. Практично у всіх країнах у національних чемпіонатах грають команди, в рядах яких перебувають представники не тільки різних етносів, а й різних рас. Футбол все більш уніфікується, а традиційно слабкі клуби швидко наближаються до рівня футбольних грандів.

Футбол як глобальне явище масової культури розглядали К.Айзенберг [1], П.Артьомов [2], П.Ланфранши [6], Ю.Мосасєв [8] та інші. В роботах зазначених вище вчених розглянута дана проблематика в соціокультурному контексті. Я ж маю на меті розглянути футбол, як глобальне явище міжетнічних відносин.

Зародилася гра на Британських островах, там же в неї був принесений перший елемент політики. На футбольній карті світу є Шотландія, Уельс, Північна Ірландія. Так, багато шотландців та валлійці люблять свої команди не за результати, а лише за те, що вони є символом хоча б якоїсь політичної самостійності. І в наявності своєї, окремої від Англії, футбольної команди місцеві націоналісти бачать перший крок до незалежності політичної [3].

В історії футболу є досить багато прикладів того, як ця гра вирішувала глобальні миротворчі завдання. Так, слід згадати футбольне перемир'я, що мало місце в переддень Різдва 1914 року - під час Першої світової війни. Перемир'я почалося, коли німецькі солдати заспівали різдвяні колядки. Британські війська відповіли їм дружним хором. Через деякий час солдати з обох боків стали вилазити з окопів, і на нейтральній території вони зустрілися. Недавні вороги говорили, обмінювалися сувенірами, а потім вирішили зіграти в футбол. Противники провели кілька матчів, і в загальному підсумку з рахунком 3:2 перемогли німці. Про це писали у листах додому як англійські, так і німецькі солдати. До кінця 1915 року обидві сторони були занадто пригнічені і розлючені один на одного, і перемир'я на свято було вже неможливим. На деяких ділянках фронту бойові дії офіційно поновилися на наступний день о пів на дев'яту ранку - сигнал до припинення перемир'я був даний пострілами з пістолета [5].

У 1966 році під час війни в Біафра (Нігерія) ворогуючі сторони влаштували перемир'я, щоб спокійно подивитися футбольний

матч за участю «короля футболу» Пеле. З 1999 року маленьку африканську країну Берег слонов'ячої кістки роздирали державні перевороти, повстання і етнічні конфлікти. Однак після успіху національної футбольної збірної, були розпочаті мирні переговори [3].

Футбол у світовій історії часто ставав не лише приводом для укладення миру, але і для початку конфліктів. В історію увійшла унікальна «футбольна війна», що вибухнула в 1969 році між Гондурасом і Сальвадором. До цього часу Гондурас зазнавав серйозні економічні труднощі, але влада воліла звинуватити в усіх проблемах численних сальвадорських іммігрантів. У січні Гондурас відмовився пролонгувати договір з Сальвадором, який регулював потоки мігрантів. Криза досягла піку в червні 1969 року, коли Гондурас і Сальвадор в серії стикувальних матчів повинні були визначити, кому належить право виходу у фінальну стадію чемпіонату світу. Під час другого матчу в Гондурасі розпочалися масові заворушення, їх жертвами стали сальвадорці. Кілька сотень сальвадорських іммігрантів були вбиті, від 60-ти до 130-ти тисяч бігли з Гондурасу. Їхнє майно було розграбоване. Через два тижні почалася війна. Армія Сальвадора вторглася на територію Гондурасу. У ході цієї війни загинуло ще близько 2000 чоловік, в основному, мирних гондурасців. Переможців не було, сторони втратили в цілому шість тисяч чоловік. Мирний договір був укладений тільки через десять років [10].

Дата 13 травня 1990-го назавжди увійшла в історію, причому в історію не тільки югославського футболу, але і Європи взагалі. У той день на загребському стадіоні Максимир повинен був відбутися матч чемпіонату Югославії між місцевим Динамо і Црвеною Звездою з Белграду.

Сутички між хорватськими уболівальниками і приїжджими сербами почалися ще до матчу, але то була, як виявилося, тільки розминка. Головне дійство почалося на трибунах стадіону Максимир перед стартом поєдинку. Зараз складно сказати, хто саме був ініціатором заворушень. Провокаційні гасла звучали з обох сторін. Хорвати скандували: «Сербів на верби!», а гаслами сербів стали: «Загреб, Сербія!», «Вб'ємо Туджман!» [7].

Потім гості рвонули в атаку на хорватські сектори. У хід негайно пішли сидіння, полетіли над трибунами. Так почалося пряме, рукопашне протистояння фанатів. Команди в цей час перебували на полі як мінімум, динамівці все це бачили на власні очі. Правоохоронні органи, які знаходились на стадіоні доволі довго зволі-

кали. Це було б дивним, якби не один промовистий факт - поліція на матчі була в основному сербська. Тому кийки пішли в хід лише тоді, коли хорватські фанати дісталися до сектора «Героїв» (фанатів Црвени Звезди) і зірвали їх банери. Ось тут-то поліція і згадала про те, навіщо вона взагалі потрібна. Хорватські фанати, тікаючи від поліцейських, рвонули на футбольне поле. А згодом їх поступово почали виводити зі стадіону. Протистояння поліції і динамівських фанатів ж продовжилося на вулицях Загреба.

Прийнято вважати, що саме з подій на Максимирі виросла сербсько-хорватська війна 1991-1995 рр.. А в серпні 1990-го Желько Ражнатович на базі фанатського угруповання «Герої» створив Сербську Добровольчу гвардію. Набагато більш відомою вона стала під назвою «Тигри Аркана». Відомої вже не в секторах стадіонів, а на полях війни. Війни, яка залишила слід, напевно, в кожній сербській, хорватській, боснійській родині. А самого Аркана зробила фактично другою людиною в СРЮ. Навіть незважаючи на звинувачення Міжнародного трибуналу по колишній Югославії.

Югославська Перша ліга в загально-федеральному вигляді проіснувала ще один сезон після загребського побоїща, а потім звітти знялися спочатку словенські, а потім хорватські команди. Почалася окрема футбольна історія колишніх югославських республік. А на загребському стадіоні Максимир в пам'ять сумних подій, що закінчилися важкими каліцтвами для 138-ми осіб, встановили пам'ятний знак. «Тим уболівальникам «Динамо», для яких війна почалася 13 травня 1990 битвою на цих трибунах і чие життя кинуто на вівтар Вітчизни», - написано на цьому знакові [7].

В Іспанії футбол тісно переплетений з сепаратистськими настроями в суспільстві. Знаменитий клуб «Барселона» є флагманом тих, хто бореться за незалежність або розширення автономії Каталонії. У свою чергу «Атлетик» із столиці Країни Басків – Більбао – з самого дня свого заснування пов'язаний з місцевим національним, навіть націоналістичним рухом. З політичних причин в його складі всі 115 років існування грали тільки етнічні баски [3].

Глобалізація не може стосуватися лише економіки та політики, вона торкається усіх сторін нашого життя, у тому числі й футболу. Як і будь-яке протистояння, ця гра ділить людей на своїх і чужих. Цілком природно, що є свої гравці, разом з якими радієш перемогам і переживаєш поразки. Але якщо раніше поняття «свій» носило географічний та етнічний характер, то сьогодні ситуація змінюється. У футбольному світі основними постачальниками

нових талантів стають Африка і Латинська Америка. І це змінює світогляд уболівальників. Не важливо, що гол забив уродженець Камеруну, він «свій», бо грає за улюблений клуб. Правда, поняття «свій клуб» теж змінюється. Тисячі людей по всьому світу дивляться оперативні новини футболу Англії. І лондонський «Челсі» для таких уболівальників може бути не менш своїм, ніж «Карпати» або «Чорноморець». Багато в чому таким змінам сприяв розвиток комунікацій.

Це все говорить про те що – футбол є глобальним соціокультурним явищем. За всю історію свого існування цей вид спорту став найпопулярнішим у світі як за кількістю відвідувачів футбольних матчів, так і за кількістю людей, що займаються футболом як на любительському, так і на професійному рівнях. Згідно з заявою президента ФІФА Й.Блаттера, загальна кількість гравців у світі на травень 2004 р. становила 250 млн. чоловік, що відповідає 4,1% населення Землі [4, с. 10]. За роки свого існування футбол став темою багатьох художніх фільмів, романів, повістей, картин і театральних творів, що доводить глобальність його поширення в соціокультурному та етнонаціональному контексті. До того ж футбол перетворився на справжню індустрію «масової культури», яка справляє суттєвий вплив на світову економіку та політику.

Джерела та література:

1. Айзенберг К. Футбол как глобальный феномен: Исторические перспективы пер. с нем. Л. Картуновой // Логос. – 2006. – №3. С. 91–103.
2. Артьомов П.М. Субкультура футбольных хулиганів: фактори формування та особливості прояву на пострадянському просторі: Автореферат дис. канд. соціолог. наук: 22.00.04 / ХНУ ім. В.Н.Каразіна. – К., 2009. – 16 с.
3. Алексеева Д.А. Футбольная дипломатия - средство решения политических проблем // Мир и политика. – 2011, №7. – С. 5-6.
4. Блаттер Й. Семья ФИФА // Индустрия футбола. 2004. № 3. С. 6–13.
5. В 1914 году противники померились силами в футболе [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://news.bbc.co.uk>
6. Ланфранши П. FIFA 100 лет. Век футбола – М.: Махаон, 2005. – 360 с.

7. Матч ненависти [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://football.ua/otherfootball/smalleurope/130299.html>

8. Мосаев Ю. Футбол як глобальне соціокультурне явище. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua>

9. FOOT-BALL & RELATIONS INTERNATIONALES. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.truyen-thong.org/so4/2.html>

10. Soccer War 1969. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.onwar.com/aced/data/sierra/soccer1969.htm>

Михеев А. Футбол как глобальный феномен в системе межэтнических отношений.

В статье охарактеризован футбол как глобальное явление межэтнических отношений. Рассмотрены историко-культурные особенности развития футбола. Установлена принадлежность футбола к современной массовой культуре.

Ключевые слова: профессиональный футбол, массовая культура, глобальный феномен, противопоставление «свой» и «чужой».

Mikheev O. Football as a global phenomenon in the system of inter-ethnic relations.

The article described football as a global phenomenon of ethnic relations. Historical and cultural features of the development of football are considered. Accessory football to modern mass culture is defined.

Keywords: professional football, popular culture, a global phenomenon, the opposition of "own" and "alien".